

МАСОВА ХУДОЖНЯ БІБЛІОТЕКА

П. ЗАГОРУЙКО

ДВОУ ЛІМ

У ВОГНЕННОМУ КОЛІ

П. ЗАГОРУЙКО

У ВОГНЕННОМУ КОЛІ

ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО
ХАРКІВ 1933 КИЇВ

Редактор *В. Холош*
Техкерівник *М. Гулак*
Художник *Я. Леус*

ЛЖЕУДАРНИК

I

Він стояв посеред засніженої вулиці, що нею гасали скажені степові вітри, й не знав, куди йти. Хоч Яблунівка невелике містечко, проте допитатися до машино-тракторної станції було не так уже й легко. Холод позаганяв людей до хат, і на вулицях не було ані живої душі, в кого можна було б розпитати, де та МТС. Тому Лаврін Ліщина розгублено стояв серед вулиці й не знав, що йому робити. Степове містечко, де опинився він після довгої подорожі, вражало його своєю повизною. Воно зовсім не скидалося на маленькі перенаселені подільські містечка: тут і хати інші й вулиці ширші, і взагалі все тут здавалося відмінним.

Вієсяте поправляв свій клунок, де лежав шматок черствого хліба, що залишився від подорожі, та пара білизни, поглядав на всі боки, чи не надійде хто. Але вулиця була порожня. Починали мерзнути в благеньких черевиках, загорнутих у повсть, ноги. Вітер поривами налітав то з того, то з того боку, розгортав поли свитки й ніби жаргома щипав холодними голками.

— Де ж та МТС? Куди вона заподілася? —

вголос думав Лаврін. — Питає же на станції. Казали, що тут десь, на краю Яблунівки. А де той край і де кінець, чорт його розбере, — з досадою закінчив він, і рука за звичкою прапідів підвелася, щоб почухати потилицю.

Раптом позаду зарипів сніг. Лаврін обернувся, Просто на нього поспішав якийсь чоловік. Перехожий хотів був обминути Лавріна, але той зупинив його:

— Скажіть, де тут машино-тракторна станція?

Чоловік глянув на Лавріна, переклав чомусь у другу руку ключа й пішов далі, кинувши на ходу:

— Ходи за мною. Я якраз туди йду.

Лаврін підтюпцем нагнав чоловіка. Деякий час ішли мовчки.

Повертаючи за ріг, за яким чулося пахання мотора, незнайомий звернувся до Лавріна:

— А тобі для чого МТС?

— Так, мені потрібна МТС.

Чоловік, що ввесь час дивився собі під ноги, хутко перебираючи ними, рвучко підвів голову й допитливо ще раз оглянув Лавріна. В очах йому засвітились зеленкуваті вогники, зіниці звузилися. Але, зустрівшись з спокійними, широко відкритими кольору волошок Лавріновими очима, пригасли ці зеленкуваті вогники. На обличчі склалася була зморшка усмішки, але він її зараз же й стер. Підніс руку з ключем і показав ним на довгий будинок, змурований з червоної цегли, з широкими вікнами.

— Оце майстерні МТС, а ото поряд контора.

Не сказавши більше ні слова, широким кро-

ком пішов навпростець до червоного цегляного будинку, по коліна загрузаючи в снігу.

Лаврін стояв на розі й кілька хвилин дивився на майстерні. Перед ним була його мета, якої він прагнув і, нарешті, досяг. В уяві постало суворе обличчя чоловіка, що привів його сюди, й холодок розчарування неприємно кольнув у грудях.

„Ще ж невідомо, як мене тут приймуть. Радіти зараз не варто, — розхолоджував сам себе. — Коли всі такі, як той“... — і Лаврін навіть вороже глянув у спину чоловікові, що ховався вже в дверях майстерні.

Але юнацький запал взяв гору. Навіть вилаяв себе Лаврін у думці за те, що так недобре подумав про незнайому йому людину. Рушив є місця, міркуючи, куди йому вдатися: чи просто до майстерні, чи до контори.

II

В конторі, куди зайшов Ліщина, було душно й накурено. Це зразу нагадало йому збори в своєму селі й надало сміливости. На нього ніхто не звернув уваги, і Лаврін навіть радий був з цього, бо аж тепер відчув, як сильно перемерз за час ходіння яблунівськими вулицями. Боком, щоб нікого не зачепити, протиснувся до грубки й став. Притулив до гарячої стіни задубілі руки й прислухався до розмови.

В конторі переважно були колективісти з околиць колгоспів. Пс-діловому, із степовою повільністю, по черзі підходили до столу, за яким сидів середніх років чоловік, на вигляд

робітник, і починали оповідати про оранку, яровий клин, весняний засів.

„Це, мабуть, директор“, — подумав Лаврін і з-за плечей почав розглядати його обличчя. Невдовзі Лаврінове припущення підтвердилось, бо один із селян, мовив:

— Включайте й нас до свого пляну, товаришу директоре.

— А що ж ви восени думали? Чому договора з нами не склали? Тепер знаєте, яке у нас становище. Зустрічний плян обігнав усі наші сподіванки. Тракторів не вистачає. Не знає, чи впраємось ми обробити тих, з ким договори маємо.

— Треба, треба й нам показати у своєму колгоспі трактора. Трохи кіньми, трохи трактором і обсіємось, — настоював колгоспник.

— Та знаю ж... Ну добре. Включу й ваш кол осп, тільки глядіть, щоб міцнів він.

Поволі невеличка кімната контори починала звільнятися від кожухів та свиток.

Лаврін, що, розігрівшись, мимохіть задрімав, раптом здригнувся. До нього долетіло запитання директора МТС:

— Ну, а у вас що?

Спершу Лаврін подумав, що це звертаються не до нього, й продовжував мовчки стояти, солодко зажмуривши очі. Рін не помітив, що з контори давно розійшлися колгоспники й залишився тільки він, директор та агроном-організатор, що хутко записував щось до зошита.

Розкривши очі, здивовано оглянувся навколо. Зрозумівши, що директор питає його, а не когось іншого, почервонів.

— Я на роботу хочу найнятись.

— На роботу? А звідки ж ти?

— З Поділля.

Директор пильно дивився на Лавріна, з цікавістю розглядаючи його одіж, таку незвичну для Степової України. Потім одірвав погляд, перевів його на стелю і спитав:

— Хто ж ти будеш?..

Запитавши, він скопив очі й стежив за виразом Лаврінового обличчя, ховаючи в кутках тонких губ посмішку.

— Я комсомолець...

— Комсомолець?— перепитав директор.

— Так.

— А чого ж так далеко заявився роботи шукати?

— Бо читав у газетах, що тут, у Степу, багато машино-тракторних станцій, а робочих рук не вистачає. От і прийшов.

— Що ж ти умієш робити?

— Я трохи знайомий з трактором. Підучусь, то й стерновим на весну буду.

— Так,— ніби потверджуючи Ліщинині слова, мовив ворухнувшись директор. Документи при тобі?

Лаврін хутко розстебнув свитку й витяг комсомольського квитка.

— Добре. Завтра станеш на роботу.

III

Вже кілька тижнів працює Лаврін у майстерні Яблунівської районної машино-тракторної стан-

ції. Попервах здавалося йому, що тут усе добре, що кращого, здається, ніколи й не зустрівач. Але, втягаючись у роботу, вивчаючи оточення, помічав, що не все гаразд, не всі робітники однакові. Деякі заохочували його до роботи, розпалювали запал, але були й такі, що намагалися розхолодити, збити з пантелику.

Якось прийшовши на роботу, Лаврін здивувався: замість його радіатора на верстаті лежав інший, що потребував чималого ремонту. Лаврін кілька хвилин стояв розгублений і схвилований, не знаючи, що йому робити. Правда, відколи він працює в майстерні МТС, не було такого дня, щоб не проспав якийнебудь деталь, або ж інструмент.

„Хто б це міг робити?“ — докопувався Лаврін, але до певного висновку дійти не міг. Не хотілося йому думати про когось недобре. Та сьогоднішній випадок з радіатором просто приголомшив його. Чув він, що в інших робітників майстерні теж пропадають деякі інструменти, але ставився до цих чуток так само з недовірою, як і до своїх пропаж.

Неохоче взявся до роботи, наново починаючи ремонтувати підкинутий йому радіатор. Працював нервово, ледве стримуючи себе. Було образливо й боляче. Ніби хтось за горлянку душив. Спершу думав промовчати, нікому нічого не говорити й розпочати стежити, щоб виявити злодія. Але не втерпів і під час обідньої перерви звернувся до старшого майстра Костенка. Це був якраз той чоловік, що зустрівся з Ліщиною на вулиці й привів його до майстерні МТС.

Костенко вислухав Лавріна й мовчки заходився скручувати цигарку.

— Я знаю такі випадки,— нарешті, відповів він, кілька разів затагнувшись.— Це в нас водиться, тільки от впіймати сукиних синів не пощастило досі. Проте, я маю декого на оці.

— Треба викрити,— запально мовив Лаврін,— треба, бо це ж шкідники.

Сиділи в майстерні тільки вдвох — робітники пішли до їдальні обідати. Розібрані трактори стояли самотні. Біля них не метушились люди в замащеній одежі, не приганяли, не загнувчували шрубів, не протирали механізмів, шукаючи, як досвідчені лікарі, пошкоджених місць. Тільки шестерні тихо шелестіли пасами, обертаючись ялово. Костенко весь час курих, а Лаврін, похиливши низько голову, перебирав у пам'яті всіх, кого знав у майстерні. Але щоразу, згадавши поведінку кожного товариша, він мусів відкидати підозру. Думка, нарешті, зупинилася на Лобатому. Та одразу ж спало на пам'яті:

„Лобатий ударник. Його бригада йде першою в майстерні. Ні, не може цього бути“.

Проте думка про нього не сходила з голови Лаврінові, а чіткіше викреслювалася.

„Коли він чесний ударник, то чому він, випивши якось, хвалився, що ударником став тому, що просто хотів більше заробити, щоб було за що випити“. Незакінчена думка обірвалася, бо в майстерні почулися обережні кроки, а потім легкий брязкіт металю. Костенко і Ліщина насторожились. Разом глянули один на одного, умовившись без слів не викривати себе.

Підвелися й навшпиньки, зігнувшись поза розібрані трактори, просунулися вперед. Б'язкіт стих. Той, хто зайшов до майстерні, ніби прислухався з хвилину, а потім так само, як і зайшов, тихо вийшов.

Лаврін і Костенко крізь просвіт між тракторами дивилися йому в спину.

— Бачив? — першим порушив мовчанку Костенко.

— Лобатий.

— Так, Лобатий. Тепер подивимось, що буде далі. Простеж за ним, як він поводитиметься на роботі й чи буде яканебудь пропажа в Грищука: здається, він біля його трактора крутився, — порадив Костенко Лавріна.

Скінчилась обідня перерва. Почалася робота, і майстерню знову сповнили шум та гуркіт.

Забувши про голод, Лаврін стояв біля свого верстату й раз-у-раз поглядав на Лобатого, що спокійно пригвинчував покришку циліндрів. Перевів погляд на Грищука і почав стежити за виразом його обличчя.

Грищук кілька хвилин стояв, не рухаючись, ніби згадував щось. Обдивився трактор. Довго шукан чогось на своєму верстаті.

— Так і є, подумав Ліщина. — В Грищука щось пропало.

Тим часом Костенко підійшов до Лобатого й, ніби перевіряючи справність бльоку циліндрів, стежив за ним. Лобатий, не звертаючи уваги на майстра, продовжував свою роботу. Загвинтивши шруб, він діставав з кишені ще, накладав на прогонич і пригвинчував,

— Ти чому в кишені шруби ховаєш?

Лобатий на мить зніяковів, але одразу ж запанув над собою:

— Так мені вигідніше працювати. Засунув до кишені руку і є, а то шукай по верстаті. Це вже така моя раціоналізація, щоб жадної хвилини не гаяти на зайвий рух.

Грищук, що й досі шукав чогось біля свого трактора, випростався.

— Якась наволоч покрала шруби, — сердито вигукнув він.

— Ти знов своєї, — пасмішкувато обізвався Лобатий. — Ех ти ж, ударнику капустяний. Завжди найдеш якунебудь причину. Доведеться знову взяти тебе на буксир. А у нас, товариші, вже прорив у ремонті тракторів, — говорив на всю майстерню Лобатий, щоб чули й інші. — Не закінчимо ремонту до п'ятнадцятого лютого.

Хотілося йому іще гукнути, що, мовляв, беріть приклад із мене, але засікся, бо до нього підійшов Грищук. Він був блідий. Широко відкриті очі сипали іскри, руки тряслися, як у лихоманці.

— Ти... ти ударник. Ти злодій, а не ударник. Злодій чужої праці, заїкаючись від хвилювання вигукнув він.

Лобатий спершу отетерів і пришелепувато глянув на Грищука. Але опанував себе і, роблено сміючись, хотів обернути все на жарт:

— Заспокойся, товаришок. Я ж пожартував. Не велика біда, що відстаєш. Не один тільки ти. Багато таких. Значить, у них поломки, ремонт серйозніший.

— Мовчи, гад! Ти думаєш, я не бачив, у кого

ти радіатора вчора підмінив, — тикнув він чорним пальцем на одремонтований радіатор.

— Брось, — хотів оджартуватись Лобатий, помітно хвилюючись.

— Що брось. Ти ж учора й не починав нічого з твоїм радіатором. Думаєш, я не бачив. Простежив, сволоч ти паршива.

— Товаришу Костенко, скажіть йому, хай він не відриває мене від роботи. Я притягну його до відповідальності за наклеп, — пробував був відчепитись Лобатий.

— Ні, ти в мене не викрутишся.

— Ліщина, — гукнув Грищук на Лавріна, що ввесь час прислухався до суперечки, — йди сюди.

Лобатий зблід. Хотів накласти ключа на шруб, але ніяк не міг попасти.

Ліщина підійшов до суперечників і, ніби нічого не трапилось, спокійно подивився на Лобатого.

Ось твій радіатор, а Лобатого в тебе, — хвилювався Грищук.

— Так, це радіатор мій.

— А твої шруби в кишені Лобатого, — додав Костенко.

Лобатий ще раз хотів щось сказати на своє оправдання, але його перебив секретар комсомольського осередку МТС:

Стривай, говоритимеш на зборах. — Потім, повернувшись до робітників, що напружено чекали, сказав: — Після роботи в червоному кутку загальні збори, там в'яснимо все.

Робітники знову взялися до роботи, сповнивши залізним шумом майстерню.

До слуху Лобатого, що, похнюпивши голову,

намагався заховати обличчя, з кутка майстерні долетів сердитий вигук:

— Мітлою гнати таку мерзоту, що пробує зганьбити почесне ім'я ударника.

Лобатий здригнувся, ніби хто його вдарив і сутулячись пішов до дверей. Перед дверима на мить зупинився. Випроставшись, обернувся, ніби збирався щось вигукнути, але роздумав і тільки хотів вийти геть, як на порозі зупинив його Костенко:

— Зажди, — мовив суворо. — На зборах ти мушиш іще розказати нам про свою „роботу“

Збори були бурхливі. Крок за кроком викричали Лобатого, як рвача, лжеударника, як шкідника, який, крадучи у своїх товаришів відремонтовані частини трактора, видавав їх за свої, даючи високі показники.

Збори виявили, що кращим ударником був комсомолець Ліщина Лаврін.

У ВОГНЕННОМУ КОЛІ

I

Коли стомлені цілоденним боєм червоноармійці Н-ського полку, відірвавшись, нарешті, від ворога, вступили до села Медведівки, там було уже повно. По хатах та клунях спали бійці інших частин. Їхній молодий солодкий хропіт стояв над метушнею та галасом. Довелось розміщатись по дворах під повітками.

Згасав осінній день і нечутно підкрадався волохатий вечір. І постаті червоноармійців,

і чіткі обриси будинків ніби танули, розпливаючись у синявих сутінках. Темніло небо, вкриваючись пухнастою ковдрою хмар, — починав мрячити дрібний холодний дощ.

І село, і мешканці села, і несподівані, стомлені боями гості затихли. Здавалось, ніби нічого особливого не сталося, коли не зважати на грізний далекий гуркіт гармат десь у лівій стороні. Час від часу він настирно порушував мирну сонну тишу, що панувала навколо.

Микола Куриленко стояв на чатах у заставі далеко за селом і чуйно прислухався до сонної тиші. Вдивлявся в щораз густішу темряву. Присідав, щоб краще розглянути химерні тіні, що котилися промоклими полями. Але то були примари, що виникали в стомленій, сонній голові. Робив кілька кроків, струшував головою, й тіні гинули, розплатавшись на чорній ріллі. Сон, що настирно огортав чимсь м'яким голову, відлітав геть, і свіжа бадьорість наливала пружне юнацьке тіло.

Зникали привиди, поверталася свідома думка й починала чітко працювати. Липув думками у недалеке минуле. Поринав у спогади. Розгорталися вони, як широкий довгий сувій, вкритий гаслами та суворими лініями, що відзначали перейдене. Кожен життєвий крок, кожен етап зафіксовано тут. Нічого не забуто, все враховано.

Якась ніжна теплінь розливається по тілу й лоскотно стає у грудях. Ринули нестримною навалою деталі боротьби. Оточили тісним колом і розповідають про завзяття. На мить забувся, де він, бо друзі, що з ними ішов пліч-о-пліч

у ясну путь, стали, як живі. Вони привітні. Вони брати й товариші, такі ласкаві, такі добрі, але й суворі судді за помилки.

Знову зникають спомини, лише голова ніби в тумані, — млосно закрутилася. Але це тільки одну мить. У паступну — суворий опаповує спокій. Стирає з обличчя посмішку й воно стає строге. Рука міцніш стискає зброю. Гострий зір вливається в темряву. Свердлить її, бо ворог не спить.

— Хто йде? — погрозою бришить запитання; руки наливаються силою, викидаючи наперед зброю.

У відповідь — знайоме гасло. Це прийшла зміна. Тепер можна спочити. Хоч трохи, хоч на часинку заснути, щоб поновити сили, заспокоїти втомлене тіло. Але коли дістався повітки, де вже хропли товариші, не міг заснути. Сон уперто тікав, і очі не скліплювались, а широко відкриті вливлялися в темінь. Перевертався з боку на бік, заставляв себе, — ніщо не допомгло.

А ніч плиєла, як повідь. Чорна і таємнича, ховаючи під своїми шатами і друзів і ворогів.

Надокучило перевертатися. Вийшов надвір і почав прислухатися. Гарматний гук затих, тільки важкі кроки вартового десь на вулиці пагадували, що не всі сплять. Свідчили вони, що напружена тиша не мертва, що вслухаються в неї вартові, оберігаючи сон бійців. Хотів був повернутися до повітки, сподіваючись заснути, але спився. Повернув голову на легкий шелест, що почувся між деревами за повіткою. Скам'янів, прислухаючись. Напружуючи зір,

вдивлявся в чорну ніч. Стояв кілька хвилин, але шелест несподівано затих, як і з'явився. Почувалося, що хтось так само стежить за Миколою, як Микола за ним.

— Може якийсь червоноармієць вийшов, — подумав, і хотів уже піти, як враз знову напружився.

Між деревами майнула тінь і зникла. Микола присів, щоб краще роздивитися. Нічого не видно. Похмурі дерева по-осінньому шелестіли своїм намоклим листям, тьмяно окреслюючи верховіття.

— Це не наш, — твердо вирішив Микола. Намить зупинився, роздумуючи, що йому робити. В голові знову зароїлись думки. В уяві постала бурхлива загострена клясова боротьба на селі. Думка доповнювала портрет клясового ворога, що раптом став в уяві.

Промайнули пожежі громадянської війни. Цей, що виник в уяві, породжений таємничим шелестом, одверто виступає із зброєю в руках. Одвертий опір зламано. Він закопується. Стріляє з-за рогу, крізь вікно з куцопала. Часи непу. Він підводить голову. Гадюкою сичить. Вважає, що вже переміг.

Але ось знову йому починають скручувати голову. Він борсається, кусається за що тільки може. Б'ється в агонії. Іноді уникає знятого над ним удару й рие, рие, як кріт. Уперто, як шашіль, підточує.

— Це він. Він. Я його впізнав. Впізнав клясового ворога, — пошепки потверджує свої думки Микола й ршуче ступає вперед.

Обережно перелазить через тин, натикається на стовбур дерева, що здригається й обсипає його краплистим дощем. Вдивляється в темряву. Шукає того, хто так раптово з'явився і зник, породивши шамотіння.

Нікого немає. Тиша навколо та чорна тьма. Та ось, пересмагаючи себе, хтось кахикнув. Не стримав лоскоту в горляці, хотів прочистити її й глухо, закривши долонею рота, знову кашлянув. Тоді почувся здушений, заспокійливий шепіт вже другої людини.

— Їх двоє,—вирішив Микола і з ще більшою напруженістю почав вслухатися.

Обережно, як кішка, затамувавши подих і простягнувши вперед руки, йшов на шепіт. Поклав довідатись, що це за люди. Хотів почути, про що вони розмовляють такої пізньої дощової пори. Відчув, що замишляють воли щось не добре. У темряві трохи не пайшов на тих, що шепотіли, але, вчасно відчувши їх близькість, спинився. Вони припинили й насторожились, За кілька хвилин один із них вичавив із себе, ніби просичав:

— Хтось підслуховує.

Знову нависла мовчанка, важка, напружена. Здавалося Миколі, що він чує, як б'ється його серце. Навіть думка майпула:

— Коли б не почули.

Але ось у відповідь хтось спокійно вже мовив:

— То здалося. Нікого немає.—І знову, понизивши голос, зашепотів:—Так знаєте, де?

— Біля комунівських скирт.

— Добре.

— Сьогодні найзручніший час. Нехай іде з вогнем та димом. Не догадаються, хто. Подумують, що під час бою.

— Ракетою, чи набом.

— Авжеж.

— Обмолотимо, — видавив один із себе, скрипуче і злісно.

— Обмолотимо, — луною відгукнувся другий.

— Хто вони? Що вони замишляють? — намагався розгадати Микола. — Про які скирти мова йде? — І одразу ж вирішив: — Підсліжу до кінця. Виявлю.

Тим часом постаті, наче казкові привиди, розпливлися, розтанули. Шугнули тихо за ріг повітки й зникли.

II

Щойно склепилися очі й солодкий сон огорнув стомлене тіло, як зазивний поклик сурми, сполохавши нічну тишу, уїдливо затурчав над ухом:

— Вставай! Тривога!

Одлітав сон, тікаючи кудись у безвість: його заступала бадьорість, пружка та незламна воля.

— Тривога! — котилося селом, від двора до двора. На лету підхоплювалося це слово, усвідомлювалося, але не чинило паніки, лише організовувало й сковувало ще більшою колективною свідомістю, як проявом найвищої класової гідності.

Розміреними рухами приторочували амуніцію й спокійно заладноували збією, готову кожну мить дати смертельний постріл на того, хто потривожить мирне будівництво країни.

Мовчки, без зайвих слів, ладналися червоноармійці в ряди, виходили на вулицю й чекали наказу. На краю села прогрімili колесами батареї, зникаючи в полях, і знову тиша. Напружена, мовчазна, як глуха ніч пізньої осені. Та враз вона сполохано метнулася, розкраяна вогненним блиском. Ніби розпростер хтось великі крила, махнув ними й склав знову доквни. Це було несподівано й раптово. Через мить здригнулося вогке повітря, й оглушливий вибух розірвав тишу. Вона рвонулася пошматована й забилася ніби в агонії. І темінь ночі й тиша зникли. Раз-по-раз відблиски від пострілів краяли ніч і громи вибухів полопили все більший і більший простір. З кожною хвилиною вони частішали, аж поки не злились у безперервний гук канонади.

Микола Куриленко стояв у другому шерезі й був під враженням недавньої пригоди. Обмірковував, як бути. Що зробити, щоб довести справу до кінця? Думка уперто зупинялася на одному й уїдливо дошкуляла:

— Треба попередити... Треба запобігти. Але що попередити, чого запобігти, — не міг собі дати ради. Інтуїтивно відчував, що має статися щось недобре, та не знав, з чого почати. Оразу думка була: розказати про все командирові, але відкинув її геть, боявся, щоб той не посміявся з нього, з його вигаданих жахів. Нарешті, наважився й вийшов на кілька кроків з шерезу:

— Товаришу командире сотні!

— Я вас слухаю! — повернувся усім корпусом командир.

— У мене є до вас справа.

— Кажіть.

— Я хотів би так...— зам'явся Микола й розсердився сам на себе:---Що я з себе дурника строю,— вилаяв він себе. Вже пошкодував був, що звернувся до командира, але цей вивів його з неприємного становища.

— Добре, ходіть до мене.

Червоноармієць наблизився до командира й уже вдвох вони стали осторонь від сотні.

— Ну, що там у вас таке?

Микола з хвилину помовчав, збираючися з думками. Нарешті, схвильовано заговорив:

— Я недавно підслухав розмову. Якись двоє невідомих змовлялися про щось педобре. Щось вони хочуть зробити.

Командир сотні непорозуміло дивився на червоноармійця Куриленка.

— Так у чому ж річ? Що саме вони хотіли зробити? І чому ви їх не затримали?

— Затримати? Вони раптом зникли. Не мав змоги,— п'яковіючи, відповів Микола й одразу ж подумав:

— А справді по-дурному зробив. Можна було затримати. Треба було зразу діяти, а тепер — шукай вітра в полі. Де їх найдеш? Одне місце це — комунівські скирти. Хібащо піти туди й ждати. Але де ж їх шукати?

Командир сотні хотів був уже повернутися, але Микола зупинив його:

— Товаришу командире, дозвольте мені виправити помилку.

— Яку помилку? Ти, товаришу, очевидно дуже

стомлений. Нічого, прийде час, відпочинемо. Йди на своє місце — теюло промовив він.

Я не стомлений. Дозвольте мені відлучитися на якийсь час від сотні.

Командир знизав плечима, нічого не розуміючи. Глянув на обличчя Миколине, освітлене на той момент відблиском пострілу, подумав:

— Хороший хлопець, упертий у навчанні, ударник. Може й справді побачив щонебудь підозріле. А може від перевтоми почали ввижатися йому. Ну, що ти з ним робитимеш.— З хвилину помовчав, вирішуючи, як бути.

— Ну що ж, добре, йди. Тільки дивись, щоб на ранок був уже в сотні. Коли тобі справді пощастить щонебудь викрити, вважатиму твою роботу за розвідку.

Залишившись сам, Микола задумався: з чого йому почати? Куди вдаритися? Де шукати кінців? Попростував до першої найближчої від сотні, хати.

У хаті тьмяно блимав світ; пробиваючись крізь вікна, він світлими плямами лягав на мокру землю. Кілька хвилини постояв під дверима, збираючи до купи розгублені думки, а потім рішуче взявся за клямку.

В хаті вся долівка була вкрита соломою. Це свідчило, що тут недавно спочивали червоноармійці. Господар хати, середніх років чоловік, сидів біля столу й переглядав якісь книжки, старанно складаючи їх на купку. На широкому полу покотом спало четверо дітей. Коли Микола переступив поріг, господар підвів голову і глянув на нього з привітною усмішкою.

— Може до ранку залишитесь, що повернутися? Добре б було б перепочити цих кілька годин. Більше б набрали сили.

Підвівся з лави й підійшов до Миколи, придивляючись до його обличчя.

— Та ви в нас не ночували?

— Ні, я не у вас ночував, — якось машинально відповів Микола. — Я до вас справу маю. Хочу про дещо розпитати.

— Так сідайте. Бо я оце проводив гостей, вибився зі сну, та й переглядаю книжечки, що мені залишив їх для нашої комуні ваш начальник клубу.

— А ви член комуні? — похапцем запитав господаря Микола.

— Член. Навіть членом правління вже другий рік.

— Мені й треба когонебудь з вашої комуні. Маю до вас діло.

Микола сів на лаві, затиснувши між колінами рушницю. Мовчав. Збирався з думками. Не знав, з чого почати. Знов опанували сумніви.

Чи не помилився він часом, запідозрівши щось непевне з кількох випадково підслуханих слів.

Господар хати сів поруч і чекально дивився на молодого червоноармійця, що заклопотано хмурило обличчя, з якого ще не зійшла позолота степових вітрів та гарячих соняшних цілунків. Пізнавав господар у ньому нового робітника землі, який однаково дбає за свій степовий колгосп, як і за комуну зеленої Волині.

— Я недавно, кілька годин тому, підслухав розмову якихось двох невідомих, — повільно

почав Микола.— Мені здається, вони щось недобре замишляють проти вашої комуні. Вони хотять зробити щось зле і звернути все на нас, на Червону армію.

— Хто ж вони?

— Не знаю,— підвів голову Микола.— Не міг установити. Але що вони вороги, я чомусь твердо переконаний. Скажіть, у вашій комуні скирти є?

— Є скирти необмолоченого хліба. Комуна не встигла обмолотитися, бо перешкодили дощі. Вичікуємо на погоду. Коли випогодиться, почнемо молотити.

— Отже,— спроквола протяг Микола,— я певен, що то були куркулі.

Господар підвівся з лави. Ступив по хаті кілька кроків і близько підійшов до Миколи.

— Правильно товаришу. Не забудьте, що ми живемо в прикордонній смузі. Майте собі на увазі, що наша Волинь дуже відстала. Наша волинська біднота ще досі не зовсім усвідомила собі, що треба організовуватись у сози, колективи, комуні щоб полегшити свою бідняцьку долю. Сидить, копається на своєму кланті землі й, під'юджуваній куркулем, ворогує на комуну. Після весняної суцільної колективізації — розбіглися. Куркульня загітувала. Сміялися нас. Проходу комунарам не давали. Шкоду робили нам. Дивись, то винасуть, столочать в полі, то садок обтрусять. Худобу калічили, а куркулі тільки руки потирають. Радіють та сміються з нас. Тепер уже легше стало. Деякі, навіть відста-тіші, бідняки побачили, що з нашої комуні

таки толк буде. Знову почали подавати заяви. Середняк тягнеться за нами. Куркуль бачить, що йому приходить край, мститься. Всіма силами намагається перешкодити нам.

Господар змовк, зупинившись серед хати. Навколо тиша. Тільки злегка бряжчали шибки від частих пострілів. Виблиски від вибухів гармат на одну мить заливали світлом хату, ніби далекі блискавиці.

Микола підвівся з лави й, поправляючи ремінь, підійшов до господаря.

— Біля ваших скирт хтонебудь є, чи немає?

— А для чого?— здивовано спитав господар.

— Як для чого? Вартувати.

— Ні. Ніхто їх не вартує.

— Так давайте пройдемось до них. Перевіримо, бо ті, змовники, здається мені, замишляють щось проти ваших скирт. Здається, вони хочуть знищити ваш хліб. Розумієте?

Господар схвильовано підійшов до червоноармійця й рвучко стиснув його за плече.

— Звідки ви знаєте? Хто вам сказав?

— Я так думаю.

Комунар і червоноармієць хутко вийшли з хати й, не помічаючи навколо себе метушні, подались до голови комуни. Через деякий час три постаті пірнули в темряву ночі, простуючи до чорних великих куп, що ледве мріли на полі.

III

На краю села Медведівки похилені дві халупи. Обдерті, обшарпані, із прорваними стріхами.

Колись жили тут чередники. Пасли громадську череду та боролися із злиднями, що обсіли їх.

Давно немає в цих хатах чередників. Давно вже не пасуть вони громадської череди. Комунарами вони завзятими стали. Переселились ближче до комуни, а в хатах облуплених громада поселила куркулів після розкуркулення. Якось так сталося, що не вислали їх геть із села. Залишили, відібравши їхнє майно. Проте куркулі своєї вовчої звички не кидають. Гарчать, як ті скажені собаки, та, де тільки можна, кусаються. От і зараз зібралися сусіди й глупої ночі раду радять. Сидять за столом у темній хаті й шепотять. Здушений шепіт прорветься інколи підвищеним голосом. Але одразу ж, опам'ятавшись, знову шепочуть, прихиливши голову до голови. Притихли зовсім. Кілька хвилин посідали мовчки й ніби за командою глянули у вікно.

— Пора збиратися.

— Пора, — луною відгукнувся і встав з лави.

Підійшов до мисника й заходився там чогось шукати. Довго копався, шарудів якимсь лахміттям та стукав бляшанками. Через деякий час почулося булькання та різкий пах гасу.

Людина, що поралась коло мисника, чхнула й сердито сплюнула.

— Готово. Ходімо.

Рипнули сінешні двері, й дві постаті, злодійкувато ступаючи, тихо посунули поза городами до ярка. Схильці йшли, ніби плазували, й у кожного з них кипіла злість. Лютувала, аж розширала груди. Злість проти комуни, що вигнала

їх із великих та світлих хат тесових. Що землю відбрала. Що загнала їх у хати похилені. Відбрали вічні наймити, злидні, голота. Колись, мовляв, на все село хазяями були; а тепер, немов оті злодії, брели ярами та долинами, щоб помститися.

Де тільки могли, там і шкодили, а тепер найслушніший час наробити комуні лиха й звернути на Червону армію. Нехай знає голота. Нехай не цілуються та не носяться з своєю змичкою з Червоною армією. Коли побачать, що сталося та через кого, то проводитимуть тоді добрим словом.

Ішли й прислухалися до гуркоту гарматних вибухів. Починало гриміти звідусіль. Десь далеко на обрії спалахнула ракета й піднеслася високо вгору, кидаючи сліпуче біле світло на почорніли поля. За нею — друга, третя. Півколом метнулися вгору й стало видно, як удень. Постаті присіли, заклаккли.

— Коли б хоч не запримітив хто.

— Нічого. Тепер у них колотнеча, подумують, що це свої.

І знову попрямували вперед, прискоривши ходу. От уже видно чорні купи скирт, що вимальовувалися на темному обрії. Іноді освітлювало їх бліде світло ракети: тоді чітко виступали їхні солом'яні боки.

Ще кілька кроків: скирти. Захекано спинилися, обпершись на купи снопів, зрошених мжичкою. Стояли мовчки, відсапуючись і прислухаючись. Потім тихо обійшли навколо одну скирту.

— Нікого немає, — обізвався один.

— Здається.

Мовчали, прислухаючись до бою, що розгорявся навколо. До гарматних вибухів прилучилася трискотнява рушниць та кулеметів. Наче кипіло все у велетенській казані. Блиски ракет частішали. Вогнева лінія ширшала, тісним колом облягала село, підходила все ближче й ближче. Боротьба була завзята.

— Може пора, а то ще й сюди надійдуть.

— Можна починати.

Пагнулися й почали розгрібати снопи. З люттю висмикували їх із скирти. Необмолочені колоски пшениці шаруділи під ногами. Вигрібши діру, один витягнув із-під поли ганчірку, що засмерділа гасом, сунув її під скирту.

— Давай вогню!

Другий присів окаяч, черкнув сірника. Вогонь освітив його поросле густою кудлатою бородою обличчя й колихнувшись згас.

— А чорти б тебе забрали, — вилаявся він і похапцем почав витягати з коробки другого сірника.

— Заступіть вітер, а то дме.

Перший розставив поли свитки й низько нахилився. Знову черкнув сірник і зайнявся тепер рівним полум'ям. Полум'я хитнулося довгим язиком і лизнуло промочену гасом ганчірку. Мить — і ганчірка задиміла, порснула вогнем.

Постаті здригнулися й випросталися.

— Тепер поїдять хліба з наших ланів.

— Подавляться, — хіхікнув другий.

Обоє дивилися, як розгорявся, пожираючи соломку, вогонь.

Враз стало, видно як удень. Сотні ракет уи'ялися в чорну ніч, відсунувши темряву, наче велетенську завісу, далеко за обрій. Звідусіль знялась скажена стрілянина. Близько зачулися кроки. Хтось захекавшись важко біг до скирт.

Постаті обернулися й остовпіли. Паралізувались ноги, хоч думка упертоснувалася на одному:

— Тікати!

Щось міцно скувало. Тіло зробилось важке, ніби налилося оливом. Тільки десь неясна ворухилася думка:

— А може... може не помітять.

— Ті, що бігли, раптом виринули з темряви й на мить зупинилися перед остовпілими постатями, що яскраво вирізнялись на тлі розгорілої скирти.

Їх було троє: голова комуни, його заступник та червоноармієць.

Враз кинулися на паліїв.

— Ось вони! Тримай їх!

Куркулів затримали.

Полум'я розросталось.

У розпачі комунари повернули голови й глянули на Миколу, шукаючи поради. Ніби питали:

— Що робити?..

— Свитками. Скидайте свитки та гасіть вогонь,— відповів він на німе запитання комунарів, не зводячи очей з куркулів.

Комунари похапцем зірвали з себе свитки. Кинули їх на вогонь, але це не помагало. Вогонь охопив уже велику площу й дві свитки не могли його накрити. Комунари, пригасивши

вогонь своїми свитками в одному місці, кидалися в друге, але притишений вогонь знову вибухав і починав палати з ще більшою силою.

— Що робити? — до болю в пальцях стискаючи гвинтівку, думав Микола, — невже загине? Невже згорить? — і пригадалася йому його стенова комуна, звідки він пішов до Червоної армії. Пригадалося, як куркулі одного разу підналили коров'ярню, де згоріло щось тридцять корів. Лють охопила. Ледве стримав себе, щоб не простромити багнетом тих, що стояли з піднесеними вгору руками.

— Коли б хоч помітили наші, та прислали когонебудь з резерви гасити вогонь, — подумав у розпачі. Раптом обличчя йому зясніло. Метнулися вгору брови.

— Гасіть, гади собачі! — крикнув він.

Куркулі здригнулися й злякано рвонулися вбік, але, побачивши, що червоноармієць грізно підходить до них, залякли на місці.

Ота надія, що тішить людину навіть перед лицем неминучого, навіяла їм думку:

— Хай потім, аби не зараз. Може якимось викрутимось.

І тому вони покійно ждали наказу. Готові були зробити все, щоб тільки відтягнути смерть...

— Скидайте свитки й гасіть! — гукнув знову Микола.

Куркулі зрозуміли. Рвучко скинули свитки й метнулись до вогню. Гарячково гасили його, обпікаючи руки. Забули про все. Тільки одна думка, вперто снуючись, примушувала раз-по-раз боязко озиратися:

Коли б не вистрелив у спину. Може пощастить потім якнебудь відбрехатись. Життя, життя треба рятувати, а буде життя, можна буде продовжувати боротьбу. Ще раз спробувати.

Комунари, що були вже пристали, побачивши несподівану підмогу, ще з більшим завзяттям кинулись на вогонь. Спершу здивовано глянули на своїх ворогів, та думати було ніколи. Треба рятувати хліб.

Від надлюдських зусиль огонь почав був ущухати. Здавалося, от-от згасне, але знову проривався і знову загрожував. Здавалося, що кінця-краю не буде боротьбі людей з вогненною стихією. Обпечені, обсмалені, знемагали. Ледве тримались на ногах. Боротьба була нерівна. Вогонь перемагав. Ще хвилинка, й скоряться люди. Упадуть знесилені, а вогонь переможно б'ятиме, пожираючи хліб, щиро обіллятий потом.

Рухи комунарів стають повільніші. Закрадається розпач, зневіра в свої сили. Ще мить одна і не видержать. Але наплив нової енергії знову підносить їх, як на крилах. Повертає сила. Ростає віра в перемогу, бо вже чути покванні кроки допомоги. Кроки все ближче й ближче. Ось у відблиску вогню вималювалось кілька сірих постатів червоноармійців, що бігом поспішають на пожарище. Виринають з темряви один за одним рішучі, організовані.

Микола з полешенням зідхнув. Повернувся, шукаючи поглядом командира. Якось сталося так, що їхні погляди одразу зустрілися. Це був командир сотні, до якої належав Микола.

Побачивши свого червоноармійця, що стояв з гвинтівкою наготові, та чотирьох чоловіка, що гасили вогонь, він, здивований, на мить зупинився. Але одразу ж догадався. Хутко розстебнув кобуру і вихопив револьвера:

— Ви арештовані,— підбігши до тих, що гасили вогонь, вигукнув він.

Куркулі злякано затрусилися. Комунари ж, нічого не розуміючи, стояли на місці й ніяково поглядали то на командира, то на Миколу.

— Одійти пабик,— скомандував командир согні. — Товаришу Савостіков і товаришу Швець — охороняйте їх,— кинув він похапцем розпорядження.

Микола хотів був дати пояснення, але командир уже заходився коло пожежі.

Витягнути з чохлів лопати! — подав він команду таким голосом, як на вогневій лінії.

— Закидати вогонь землею!

Десятки піхотинських лопаток копіркнули землю, й через мить вона суцільною дугою полетіла на вогонь. Здавалося, що земля під чийсь дужим натиском безперервно летить із темряви й падає на вогонь, що починав стихуватися й диміти.

Щосили червоноармійці копали землю й кидали її поперед себе. Без гомону, без зайвих слів вели організований наступ на стихію.

Ще трохи, ще одна мить, — і вогонь погас. Навколо стало темно. Їдкий дим та пригасле згарище смерділо й виїдало очі. Деякі червоноармійці затоптували погами решту вогню, що де-не-де проривавсь іще безсило в ору.

Командир сотні підійшов до Куриленка й, кивнувши на арештованих, спитав:

— Це палії?

— Не всі, товаришу командире сотні. Палії— он ті двоє, — показав він на куркулів, — а ті— комунари. Свої.

— Гаразд, одведеш їх до штабу полку. Здаси, розкажеш про все й повертайся до сотні. — Підійшов ближче і, простягаючи руку, щиро мовив: — Ти свій обов'язок виконав. Розвідка твоя вдала.

— Товаришу командире першої чоти! Виділити трьох червоноармійців для охорони скирт, — звернувся він до чотового.

— Єсть, товаришу командире сотні: виділити трьох чоловіка для охорони скирт, — відповів чотовий.

— Сотня, ладнайсь! — подав команду командир сотні.

Забряжчала зброя, і стало тихо.

— Кроком руш!

Чітко вдарив одностайний крок по мокрій землі і в темряву попливли-заколювались багнети.

Сотня поверталася в резерву чекати на новий наказ, щоб кинутись на вогневу лінію й розв'язати складне бойове завдання, — як прорватися з вогнешного кола, бо це ж було на маневрах.

А куркуль і тут хотів скористати.

Державне видавництво

„ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО“

Харків, Сергіївський майд., буд. ДВОУ № 5.

**МАСОВА ХУДОЖНЯ БІБЛІОТЕКА
ВИЙШЛИ З ДРУКУ**

- Гордієнко Д. Там починається комуна „ЛІМ“ X. 32 р.,
ст. 100, ц. 35 к.
- Клименко Я. Ваша перепустка? Повість „ЛІМ“ Хар-
ків, 32 р., ст. 78, ц. 25 к.
- Коцюба Г. Дорогою змагань „ЛІМ“ X. 32 р., ст. 55,
ц. 17 к.
- Лайцен Л. На Алжирській каторзі „ЛІМ“ X. 32 р.,
ст. 40, ц. 15 к.
- Ле Ів. Камішній мірошник „ЛІМ“ X. К. 32 р., ст. 77,
ц. 20 к.
- Нексе М. Льотерійний швед „ЛІМ“ X. К. 32 р., ст. 68,
ц. 35 к.
- Нурхрат. В казакських стінах „ЛІМ“ X. К. 32 р.,
ст. 31, ц. 35 к.
- Сіто Ф. Дитбудинок № 40, „ЛІМ“ X. К. 32 р., ст. 80,
ц. 35 к.
- Ставський В. Вовк „ЛІМ“ X. К. 32 р., ст. 38, ц. 10 к.
- Торін В. Чия земля „ЛІМ“ X. К. 32 р., ст. 112, ц. 45 к.

